

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

โรงเรียนในฝันเป็นเป้าหมายของการจตุรภาคการขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาในมิติของการสร้างโอกาสทางการศึกษา และยกระดับคุณภาพชีวิตของเด็กไทย ที่จะนำไปสู่การขยายผลไปยังชุมชนทั่วประเทศในอนาคต การมุ่งมั่นดำเนินงานตามเจตนารมณ์และทิศทางแผนหลักของโครงการ “หนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน” ให้ปรากฏเป็นรูปธรรม นอกจากจะต้องอาศัยการวางแผนกลยุทธ์ การกำกับติดตามและการประเมินผลที่ชัดเจนแล้ว สิ่งที่สำคัญที่สุดประการหนึ่ง คือ การมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งในการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมพัฒนา ร่วมสนับสนุน และร่วมรับผิดชอบ เพื่อสร้างโอกาสและสานฝันให้เด็กและเยาวชนไทย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 ข, หน้า 1) ปัจจุบันการดำเนินงานตามโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝันยังเป็นนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาโรงเรียนให้มีคุณภาพเท่าเทียมกันอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ สร้างความเข้มแข็งด้านคุณภาพการศึกษา โดยมุ่งเน้นให้โรงเรียนใช้ประโยชน์จากระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communication Technology - ICT) ให้เกิดประโยชน์สูงสุด (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553, หน้า 70)

การเพิ่มสมรรถนะของโรงเรียนในการใช้เทคโนโลยีเป็นตัวเชื่อมในการเรียนการสอนและการบริหารจัดการศึกษาเป็นกิจกรรมที่ประสบผลสำเร็จอันดับสอง การพัฒนาระบบ ICT ของต้นแบบโรงเรียนในฝันปรากฏชัดเจนในห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ และห้องปฏิบัติการกลุ่มสาระต่างๆ และในห้องสมุดของโรงเรียน ซึ่งนักเรียนสามารถเข้าถึงเทคโนโลยี มีทักษะความรู้ด้านคอมพิวเตอร์ในการสืบค้นความรู้ กิจกรรมด้านการเรียนรู้และการพัฒนาของบุคลากรเพื่อเข้าสู่ความเป็นมืออาชีพและการได้รับการช่วยเหลือจากสถาบันอุดมศึกษาใกล้เคียงถูกจัดไว้เป็นอันดับที่สี่ ครู-อาจารย์ ที่ตอบแบบสอบถามจากกลุ่มต้นแบบโรงเรียนในฝันและกลุ่มที่ยังไม่ได้รับการประเมินจำนวน 394 โรงเรียน ได้รับการอบรมด้านการพัฒนาหลักสูตร และกระบวนการเรียนรู้ 15,828 คน ด้านการประยุกต์ใช้ ICT 17,284 คน และกลุ่มครู-อาจารย์ ที่สามารถใช้ ICT พัฒนางานได้ จำนวน 1,511 คน แต่ในด้านความช่วยเหลือจากสถาบันอุดมศึกษาที่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง เนื่องจากขาดแรงจูงใจในการดำเนินงานและงบประมาณดำเนินการไม่เพียงพอ ด้านผลผลิตหรือตัวผู้เรียนนั้น ได้พบว่า มีคุณสมบัติที่พึงปรารถนา คือ กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก มีมารยาทสังคม และมีวินัยสำหรับความคิดเชิงวิเคราะห์นั้น จำเป็นต้องอาศัยเวลาในการพัฒนาต่อไป (คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2554, ออนไลน์) ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในโรงเรียนในฝันส่วนใหญ่ของประเทศไทย พบว่ามีนโยบายหรือโครงการส่วนใหญ่ในการสนับสนุนเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการปฏิบัติงานทางการศึกษาของโรงเรียน สนับสนุนด้านการจัดการเรียนการสอน การผลิตสื่อการสอน และการจัดฐานข้อมูล/สืบค้นข้อมูล

(ณัฐนนท์ ป้องวัน, 2550) และพบว่าผู้บริหารสถานศึกษา ครู และนักเรียนมีความคิดเห็นต่อระบบการใช้แหล่งเรียนรู้โรงเรียนในฝัน 5 ด้าน คือ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยแหล่งเรียนรู้ที่มีการใช้มากที่สุด คือ แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนนั่นคือห้องสมุดโรงเรียน และแหล่งเรียนรู้ที่มีระดับการใช้ที่น้อยที่สุด คือ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยปัญหาที่พบมากที่สุด คือ ผู้ใช้แหล่งเรียนรู้ขาดจิตสำนึกในการดูแลรักษา หรือใช้อย่างเห็นคุณค่า และปัญหาการขาดงบประมาณในการสร้าง จัดซื้อ ดูแล ปรับปรุง พัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้มีคุณภาพและมาตรฐาน (พิศิษฐ์ ทิพย์อักษร, 2551) โดยพบว่าครูมีการบูรณาการการเรียนรู้แต่ไม่เน้นการใช้สื่อ ICT ในการจัดการเรียนรู้ ด้านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้มีการพัฒนาให้ดีขึ้น แต่ไม่ครอบคลุมทุกแหล่งเรียนรู้ ยังมีคอมพิวเตอร์ชำรุดและไม่เพียงพอต่อจำนวนนักเรียน ด้านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตให้มีประสิทธิภาพยังขาดบุคลากรที่เชี่ยวชาญในการดูแลระบบคอมพิวเตอร์และเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ด้านการพัฒนาบุคลากรด้านเทคโนโลยียังขาดความต่อเนื่อง (ไกรสี ตูนา, 2550) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพรวิทย์ เพชรสลับแก้ว (2552) ที่พบว่าผลสัมฤทธิ์ที่ต่ำสุดในการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนการสอนตามโครงการโรงเรียนในฝันของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดนราธิวาส คือ การใช้ระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ โดยขาดแคลนอาคารสถานที่และบุคลากรที่มีความรู้ด้านคอมพิวเตอร์ ขาดการวางระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ในสถานศึกษา และครูผู้สอนไม่ได้ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ผลการวิจัยข้างต้นพบว่าการพัฒนาโรงเรียนในฝันให้สมบูรณ์นั้น ปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยสนับสนุนให้โรงเรียนมีความพร้อมในการเป็นโรงเรียนในฝัน ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนเอง ซึ่งเรื่องนี้ได้มีกฎหมายการศึกษากำหนดให้รัฐสนับสนุนแหล่งเรียนรู้ทุกรูปแบบทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนในชาติ ซึ่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดแนวทางการจัดการสนับสนุนและส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ไว้ในมาตรา 25 ว่า รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

จากการสำรวจข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในประเทศไทย พบว่ามีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้อย่างมากมาย ทั้งที่เป็นของภาครัฐและเอกชน โดยมีวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเป็นการเฉพาะแตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์ หอสมุด อุทยานประวัติศาสตร์ หรือแม้แต่สวนพฤกษศาสตร์ เป็นต้น แหล่งเรียนรู้ส่วนใหญ่จะอยู่ในการดูแลของรัฐ เช่น แหล่งเรียนรู้สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้แก่ ห้องสมุดที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นต้น ที่สังกัดกรมศิลปากร ได้แก่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ และประจำจังหวัด หอสมุดแห่งชาติ และหอจดหมายเหตุ ศูนย์ศึกษา แหล่งและอุทยานประวัติศาสตร์ เป็นต้น ที่สังกัดกรมการศาสนา ได้แก่ วัด และศาสนสถานทั่วประเทศ ส่วนแหล่งเรียนรู้ที่ดำเนินการโดยเอกชน ได้แก่ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้ง แหล่งหัตถกรรมเครื่องถม ศูนย์ผลิตภัณฑ์ผ้าซิ่น ศูนย์สืบทอดศิลปะผ้าจก เป็นต้น (สมคิด ดวงจักร์ และฐานันท์ แจ่มจันทร์, 2552, หน้า 2)

สำหรับแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนนั้น ได้แก่ ห้องสมุดประจำโรงเรียน ห้องปฏิบัติการ ห้องฝึกประสบการณ์วิชาชีพ เป็นต้น แหล่งเรียนรู้ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียนดังกล่าวย่อมจะส่งเสริม

ศักยภาพการเรียนการสอนในโรงเรียนในฝันได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะโรงเรียนในฝันที่รัฐบาลพยายามผลักดันให้เป็นโรงเรียนต้นแบบในการพัฒนาโรงเรียนอื่นๆ ต่อไป นอกจากนี้โรงเรียนในฝันได้เน้นเรื่องการบริหารจัดการโรงเรียนให้มีคุณภาพสูงขึ้น โดยนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการจัดการการเรียนรู้ของนักเรียน เพื่อให้ได้นักเรียนที่มีคุณภาพ ซึ่งจะเป็นผลให้เกิดโรงเรียนที่มีคุณภาพ เครื่องมือที่จะช่วยในการพัฒนาการเรียนรู้ของครูและนักเรียนให้มีคุณภาพ อันจะส่งผลต่อประสิทธิภาพการเรียนรู้ของนักเรียนในปัจจุบัน ได้แก่ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารนั่นเอง ซึ่งเป็นเครื่องมือที่จะช่วยสนับสนุนการพัฒนาระบบสารสนเทศเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ให้เป็นชุมชนเครือข่ายเดียวกันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน ซึ่งปัจจุบันครูและนักเรียนโรงเรียนในฝันมีการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อการเรียนการสอนมากขึ้น มีการจัดเก็บสารสนเทศแหล่งเรียนรู้อยู่บ้างแล้วด้วยระบบมือ (manual) และในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมา ได้มีการสนับสนุนให้มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในโรงเรียนฝันอย่างเร่งด่วน เพื่อเป็นโรงเรียนตัวอย่างและเป็นการนำร่องเพื่อการพัฒนาโรงเรียนอื่นๆ ในพื้นที่ใกล้เคียง คณะผู้วิจัยจึงมีประเด็นที่จะศึกษาว่า โรงเรียนในฝันมีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดการสารสนเทศประเภทห้องสมุดอย่างไรบ้าง และต้องการหาแนวทางของลักษณะที่พึงประสงค์ของการจัดการสารสนเทศของแหล่งเรียนรู้ประเภทห้องสมุดโรงเรียนในฝัน เพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการณ์ของการใช้/การจัดการสารสนเทศประเภทห้องสมุดโรงเรียนในฝันของประเทศไทย
2. เพื่อหาแนวทางการพัฒนาการจัดการสารสนเทศประเภทห้องสมุดโรงเรียนในฝันของประเทศไทย

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) มุ่งศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการสารสนเทศประเภทห้องสมุดโรงเรียนในฝันของประเทศไทย โดยครอบคลุมสาระตามประเด็นต่อไปนี้

1. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ครู/อาจารย์ที่ให้บริการการจัดการสารสนเทศประเภทห้องสมุดโรงเรียนในฝันทั้งหมด จำนวนทั้งสิ้น 2,626 คน สังกัดโรงเรียนสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เข้าร่วมโครงการหนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝันของประเทศไทย จำนวนทั้งสิ้น 2,626 โรงเรียน (เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2554, ออนไลน์)

2. ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) โดยใช้แบบสอบถามกับครู/อาจารย์ที่ให้บริการการจัดการสารสนเทศประเภทห้องสมุดโรงเรียนในฝัน

จำนวน 400 คน และใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหาร จำนวน 400 คน โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ ได้แก่ ครู/อาจารย์ที่ให้บริการการจัดการสารสนเทศประเภทห้องสมุดโรงเรียนในฝัน จำนวน 400 คน กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของ ทาโร ยามาเน (Taro Yamane) (ศิริชัย กาญจนวาสี และคณะ, 2547, หน้า 132) ที่ระดับความคลาดเคลื่อน ร้อยละ 5 โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Sampling) ซึ่งใช้จังหวัดและโรงเรียนในฝันของแต่ละจังหวัดเป็นหน่วยในการแบ่งชั้น (ครู/อาจารย์ที่ให้บริการการจัดการสารสนเทศประเภทห้องสมุดโรงเรียนในฝัน 1 คน/1 โรงเรียน) แล้วจึงทำการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

2.2 กลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ การคัดเลือกผู้ให้สัมภาษณ์จากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth interview) ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนในฝัน จำนวน 400 คน กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของ ทาโร ยามาเน (Taro Yamane) (ศิริชัย กาญจนวาสี และคณะ, 2547, หน้า 132) ที่ระดับความคลาดเคลื่อน ร้อยละ 5 โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Sampling) ซึ่งใช้จังหวัดและโรงเรียนในฝันของแต่ละจังหวัดเป็นหน่วยในการแบ่งชั้น (หน่วยของการสุ่ม ได้แก่ ครู/อาจารย์ที่ให้บริการการจัดการสารสนเทศประเภทห้องสมุดโรงเรียนในฝัน/ผู้บริหารของโรงเรียนในฝัน 1 คน/1 โรงเรียน) แล้วจึงทำการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งศึกษาสภาพการณ์ของการใช้/การจัดการสารสนเทศประเภทห้องสมุดโรงเรียนในฝันของประเทศไทย และแนวทางของลักษณะที่พึงประสงค์ของการจัดการระบบสารสนเทศประเภทห้องสมุดในโรงเรียนในฝันของประเทศไทย โดยแบ่งเป็นด้านต่างๆ ดังนี้

คำจำกัดความที่ใช้ในงานวิจัย

1. การจัดการสารสนเทศ หมายถึง การวางแผน จัดทำ รวบรวม จัดเก็บ รักษา และส่งต่อแพร่กระจายสารสนเทศไปยังผู้ใช้ เพื่อประโยชน์ในการใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือ ทั้งนี้เพื่อปรับปรุงพัฒนาสมรรถนะการบริหารงานและการดำเนินงานของโรงเรียนในฝัน สร้างนวัตกรรม เพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขัน และมุ่งสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้

2. การจัดการสารสนเทศประเภทห้องสมุด หมายถึง การนำระบบคอมพิวเตอร์มาช่วยงานด้านการจัดการสารสนเทศในห้องสมุดที่จัดตั้งขึ้นในโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เพื่อเป็นศูนย์กลางด้านวิชาการ อำนวยความสะดวกด้านการศึกษาค้นคว้าของนักเรียน และจัดบริการสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการสอนของครูอาจารย์ ห้องสมุดโรงเรียนบางแห่งได้รับการจัดให้เป็นศูนย์สื่อการศึกษา นอกเหนือจาก การบริการด้านสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น งานจัดหา การทำรายการทรัพยากรสารสนเทศ งานบริการค้นคืนทรัพยากรสารสนเทศ งานยืมคืนทรัพยากรสารสนเทศ ฯลฯ

3. โรงเรียนในฝัน หมายถึง โรงเรียนที่มุ่งจัดการศึกษาให้มีคุณภาพได้มาตรฐานทางการศึกษาของชาติและสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น เป็นที่ยอมรับของนักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน

เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับชุมชนและสังคม มีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์และมีความเชี่ยวชาญ เป็นโรงเรียนต้นแบบในด้านการพัฒนาให้กับโรงเรียนอื่นได้ โดยการใช้การบริหารจัดการแนวใหม่ที่มุ่งพัฒนาโรงเรียนในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านวิชาการ กระบวนการเรียนรู้ สภาพแวดล้อมของโรงเรียน และการนำเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ และการบริหารจัดการ โดยมุ่งหวังให้เด็กไทยเป็นคนดี มีคุณภาพ และมีอนาคตที่สดใส สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงสภาพการณ์ของการใช้/การจัดการสารสนเทศประเภทห้องสมุดโรงเรียนในฝันของประเทศไทย เพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพการจัดการสารสนเทศประเภทห้องสมุดโรงเรียนที่มีความเหมาะสมและเอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนในฝันในประเทศไทย
2. ได้แนวทางการพัฒนาการจัดการสารสนเทศของแหล่งเรียนรู้ประเภทห้องสมุดโรงเรียนในฝันของประเทศไทยให้แก่ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน บรรณารักษ์ นักเรียน ตลอดจนหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง อันนำไปสู่การพัฒนาทักษะและความพร้อมในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศประเภทห้องสมุดโรงเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาระดับที่สูงขึ้น เกิดความคุ้มค่าและใช้ประโยชน์จากระบบสารสนเทศของแหล่งเรียนรู้ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด อันส่งผลให้บุคลากรของประเทศรักการใฝ่หาความรู้ รักการอ่าน ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต